

Letöltve innen: <https://www.termvil.hu/archiv/szamok/tv2009/tv0905/szarka.html>

2025. december 7-én

Szarka László

„Globális felmelegedés” és kritikai gondolkodás

Gondolatok Václav Klaus: Kék bolygó

zöld béklyóban című könyve kapcsán

2007-ben cseh nyelven [1], 2008 májusában pedig angolul [2] jelent meg a cseh államelnök-közgazdász Václav Klaus vitára készített könyve, amelynek címe „Kék, nem zöld bolygó” (Modrá, nikoli zelená planeta), angolul „Kék bolygó zöld béklyóban” (Blue planet in green shackles). A „Mi van veszélyben: az éghajlat vagy a szabadság?” alcímű, 120 oldalas kötet Al Gore: Kellemetlen igazság (An inconvenient truth) című könyvének [3] ellenpontja. Al Gore művét Magyarországon is kiadták [4], Klausét nem. Cseh és angol mellett olvasható holland, német, lengyel, orosz, spanyol nyelven is, de a világ inkább – különösen a 2007. év végi Nobel békedíj óta – a volt amerikai alelnök szerepléseire, valamint a társ-Nobel békedíjas szervezet, az IPCC jelentéseire figyel. Václav Klaus könyvéről Magyarországon feltűnően kevés, túlnyomórészt elmarasztaló sajtóvéleményeket lehetett olvasni, itt-ott megtűzdelve Klaus – e kérdéskörhöz nem tartozó – nézeteinek bírálatával. Sem nyilvános érdemi vitáról, sem könyvismertetőről sincs tudomásom.

Al Gore tézise

Igaz, Al Gore könyvéről sem folyt idehaza komoly vita – azon kívül talán, hogy néhány tévedést és vitatható állítást többen szóvá tettek. Gore legnagyobb tévedése minden bizonnyal az, hogy az éghajlatváltozásról folyó tudományos vitát lezártak tekintette. („If you look at the peer reviewed scientific literature, the debate is over.”). A magyar kiadásnak egyébként volt egy kellemetlen mellékszövege: az első kiadásból a 296. oldalon egy teljes bekezdést bizonyíthatóan szándékosan kihagytak [5]. A hiányzó mondat („Now it is up to us to use our democracy and our God-given ability to reason with one another about our future and make moral choices to change the policies and behaviors that would, if continued, leave a degraded, diminished, and hostile planet for our children and grandchildren - and for humankind.”) magyarul feltehetően így hangzott volna: „Rajtunk múlik, hogy – a demokráciával és istenadta képességünkkel élve – megvitadjuk-e egymással, milyen jövőt akarunk, és hogy erkölcsi választássá tegyük azt a kérdést, hogy megváltoztassuk-e vezérlő elveinket és viselkedésünket, mert ha így folytatjuk, gyermekeinkre és unokáinkra és az egész emberiségre - egy értécsökken, lepusztult és ellenséges bolygót hagyunk hátra.” A kihagyás azért is érthetetlen, mert e helyen pontosan megfogalmazódik Al Gore mondanivalója. Implicite ugyanez az üzenete az IPCC-jelentés összefoglalójának, valamint a világméretű klímamozgalomnak is, igaz, hogy az emberiség „istenadta képessége” („God-given ability”) említése nélkül...

A nemzetközi vitákból határozottan kirajzolódik, hogy az éghajlatváltozás kérdésében Václav Klaus markáns, a divatokkal és az ún. „politikai korrektség”-gel is szembefordulni kész álláspontot képvisel. 2009 februárjában végre sikerült megszerezni a könyv angol változatát. Már a Bevezetésből kirajzolódik a fő tézisek: A Nobel-békedíjjal kitüntetett Al Gore és az IPCC-jelentés (illetve annak „propagandisztikus”-nak mondott összefoglalása) megállapításait elutasítva a globális felmelegedést lényegtelennek, az emiatti aggodást alaptalannak jellemzi. A Nobel-békedíjat eredményezett, majd ennek alapján még tovább erősödött világméretű propagandát egyoldalúnak, ezért félrevezetőnek tartja. A könyv fejezetei (1. A probléma beazonosítása, 2. Erőforrások, kimeríthetőségük, az árak pótolhatatlan szerepe, 3. A jólét és a technológiai haladás hatása, 4. Leszámítolás és időbeli preferenciák, 5. A költség-haszon elemzés és az elővigyázatossági elv abszolutizmusa, 6. Mi történik valójában a globális felmelegedéssel? 7. Mi a teendő?) Klaus pontokba szedett érveit foglalja össze.

Klaus szerint a viták valójában nem a környezetről, hanem az emberi szabadságról szólnak, és hogy a környezeti mozgalmaknak globális felmelegedéssel riogató ága az emberiségre leselkedő legnagyobb veszélyt jelenti. A „természet és az emberiség nevében” ugyanis nincs joga önjelölt világmegváltóknak az emberi szabadságot korlátozni. Az ún. „environmentalizmus”-t (amit hangulatilag „környezetizmus”-ként lehet fordítani) a marxizmushoz hasonló kvázi-vallásnak, ideológiának tekinti. A „környezetisták” – a kommunista elődökhöz hasonlóan – készek arra, hogy feláldozzák az embert és a szabadságot eszméjük megvalósítása érdekében. Régebben Marx és a proletariátus, manapság pedig a Bolygó nevében. Klaus a földi erőforrások kimeríthetőségét „könnyedén eladható mítosz”-nak tekinti. Az emberiség a Föld, a bioszféra integráns része, s a Föld természetes módon alkalmazkodik az örök változáshoz. Csak szabatos költség-haszon elemzésen (és nem bizonytalan, megalapozatlan ún. „elővigyázatossági elven”) nyugvó döntéseket lenne szabad hoznunk. Bizonyítottak véli azt – az ún. Kuznets-görbében megfogalmazódó – környezetgazdasági tézist, miszerint a technikai haladás környezetkímélő technológiákhoz vezet, és hogy a gazdasági növekedés – átmeneti környezeti romlás után – a környezeti állapot javulását idézi elő. Következésképpen nincsenek korlátok, illetve a piac – örökös igazodások révén – úgyis elrendezi az alkalmazkodást. Nem kell tehát az emberiségre, mint a Föld jövőjét fenyegető külső veszélyforrásra tekinteni.

A könyv négy függeléke közül az első (az A függelék) az USA Képviselőháza energia és kereskedelemügyi bizottsága által Václav Klausnak a globális felmelegedés és az éghajlatváltozás emberi hozzájárulásáról feltett kérdéseit és a cseh államelnök válaszait tartalmazza. Klaus szerint a nemzetgazdaságok számára teljes lehetetlenség, hogy figyelembe vegyék a maximalista környezeti követelményeket. A kibocsátási mennyiségek korlátozása különösen a fejlődő országok számára lenne nagy csapás. A B függelék – egy klímaszkeptikus könyv példáján keresztül – a környezetisták orwell-i elhallgattatási módszereit igyekszik igazolni. A C függelékben a szerző kiszámítja, hogy ha a temelini atomerőmű által termelt energiát szélerőművel akarnák előállítani, akkor ehhez mintegy 95 km²-nyi terület feláldozása szükséges. A D függelék az ENSZ 2007. szeptember 24-i klímaváltozási konferenciáján elmondott beszédének majdnem szó szerinti változata. Itt elhangzott javaslatának lényege az, hogy az éghajlatváltozással – az elfogulatlanság és a racionalitás érdekében – két, egymástól független kormányközi éghajlatbizottságnak (IPCC-nek) kellene foglalkoznia. (E beszéd letölthető a <https://co2sceptics.com/news.php?tid=93> internetcímről.)

Nyitott kérdések

Klaus ú. környezeti Kuznets-görbéje biztosan nem igaz legalább egy fontos paraméterre: az ökológiai lábnyomra. Érvei mégis igen elgondolkodtatóak.

A vitapontokban az eligazodáshoz „A Föld Bolygó Nemzetközi Éve” (2008-ben ENSZ-év, [6], [7], www.yearofplanetearth.org, www.foldev.hu) legfontosabb megállapításaiból indulok ki. Eszerint a természeti környezet és az emberiség léte, tevékenysége között évezredekken keresztül fennállt érzékeny egyensúly csakugyan felborulni látszik. A lényegét azonban a Földév, illetve a földtudomány – Al Gore-ral és az IPCC-vel szemben – nem a globális felmelegedésben látja, hanem abban, hogy az emberiség dinamikusan növekvő igényét a Föld eltartó-képessége nem lesz képes kielégíteni sem a felszín alatti víz (a tiszta ivóvíz), sem a fosszilis energia, sem az élelmiszer (talaj) terén. Az erőltetett élelmiszertermelés ráadásul a biodiverzitás és az ökoszisztémák összeroppanását is előidézheti. A Föld éghajlata – földtörténeti léptékben – szüntelen éghajlatváltozások egymásutánisága.

Érdeemes megnézni, hogy a klímaváltozás folyamata csakugyan gyorsuló melegedés-e. Szembesítsük a hipotéziseket olyan ténnyel, amelyek – könyvük megírása idején – sem Al Gore, sem Václav Klaus számára nem voltak még ismeretesek. Nos, a NASA Föld-megfigyelő honlapja (a 2009. január 21-én feltett ábra és a magyarázó szöveg, [8]) szerint a globális átlaghőmérséklet („Global Land-Ocean Temperature Anomaly”) tekintetében 2008 a tizedik legmagasabb átlaghőmérsékletű volt a Földön, de egyúttal az is tény, hogy a tavalyi év volt a XXI. század eddigi leghidegebb éve! A hőmérséklet-csökkenés szignifikáns: már az ötéves hőmérsékleti futóátlag is csökkenésbe fordult át.

Ami az okokat illeti: miközben például 1940–1970 között a szén-dioxid-kibocsátás nyilvánvalóan folyamatosan nőtt, addig a globális átlaghőmérséklet stagnált, sőt némileg visszaesett. Az egyszerű üvegházhatáson kívül tehát más, nem egészen ismert mechanizmusok (pl. a naptevékenység, a galaktikus kozmikus sugárzás, a felhőképződés, az óceánok, a légköri aeroszolkok, a földhasználat-változás stb.), valamint mindezek kölcsönhatása is szerepet játszhatnak. A Föld mágneses térváltozásainak indikátor-jellegéről, valamint a légkör troposzférán és sztratoszférán kívüli tartományainak éghajlat-szabályozó szerepéről például nemsokára épp Sopronban, a Nemzetközi Geomágnességi és Aeronómiai Egyesület következő világkonferenciáján (IAGA 11th Scientific Assembly, Sopron, 2009. augusztus 23-30, [9]) lesznek fontos előadások. Az ún. „földi elektromágnesség” terén már a mi soproni kutatóhelyünkön (MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézet) is számos olyan mozaikszerű ismeret gyűlt össze, amelyek a klasszikus üvegházhatáson túlmenő magyarázatot kívánnak [10]. 2007-ben pedig egy amerikai magyar meteorológus újra levezette az 1922 óta változatlanul és mindenki által alkalmazott analitikus képletet az üvegházhatásra: immár nem végtelen, hanem véges optikai vastagságú légkörre [11]. Az eredmény szerint a CO₂-kibocsátásnak tulajdonított melegedési trend messze nem olyan jelentős, mint az IPCC feltételezi

Szintézis

A környezetgazdaságtan megfogalmazása szerint [12] míg a Római Klub a Föld ún. forráskapacitását tartotta korláatosnak, a környezetvédelem inkább a Föld nyelőkapacitásának korlátosságára helyezi a hangsúlyt. Al Gore és az IPCC lényegében egyetlen, de hívószónak (mozgalmi jelszónak) tökéletesen alkalmas következményt emeltek ki: az üvegházhatású gázkibocsátásnak tulajdonított globális felmelegedést. Klaus egyik korlátot sem fogadja el, mert őszintén a szabadon cselekvő emberiség (a technológiai fejlődés, illetve a közgazdaság) mindent megold. A Föld Bolygó Nemzetközi Éve pedig – a Római Klubhoz hasonlóan – a források korlátosságára hívja fel a figyelmet. A földtudomány kíváncsún tartja a kibocsátás csökkentését is, de nézőpontja szerint az örökös éghajlatváltozást (a „klímahullámvastat”) nem lehet megállítani. Egyébként is: egy-egy vulkánkitörés az emberi emissziót nagyságrendekkel meghaladó metán-, szén-dioxid- és egyéb kibocsátással járhat.

Az álláspontok alaposabb tisztázásához nyílt vitákra lenne szükség a környezeti mozgalmak, a közgazdászok és a föld- és környezettudomány képviselői között, a társadalomért felelősséget érző szervezetek, értelmiségi körök, egyházak [13], [14] bevonásával.

Sok tekintetben nincs igaza tehát a klíma- és EU-szeptikus Václav Klausnak, de kritikai gondolkodása mindenképpen példamutató. Napjaink alapvető kérdése valóban az, hogy az emberiség meg tudja-e különböztetni a propagandát az igazságtól. Václav Klaus szerint – legalábbis ami a globális felmelegedést illeti – „könnyen lehet, hogy már eljutottunk egy olyan fázisba, hogy a tények, az ész és az igazság már tehetetlenek a propagandával szemben”.

A Földév által megfogalmazott globális környezeti problémák vonatkozásában hazánk különleges helyzetben van (nincs túlnépesedés, ugyanakkor bőség van termőföldben és felszín alatti vizekben). Természeti kincseinket egy esetleges globális felmelegedés még inkább felértékeli. A hazai környezetpolitika ún. „környezettudatossága” mellől igencsak hiányolom azt a fajta értéktudatosságra nevelést, amely természeti értékeink jobb társadalmi-nemzetgazdasági megbecsülését eredményezhetné.

Irodalom

[1] Klaus, Václav, 2007: Modrá, nikoli zelená planeta. Co je ohroženo: klima nebo svoboda? 2007, Dokořán, ISBN: 978-80-7363-152-9

[2] Klaus, Václav, 2008: Blue planet in green shackles. What is endangered: climate or freedom? Competitive Enterprise Institute ISBN 1-889865-09-5

[3] Gore, Al, 2006: An Inconvenient Truth. Rodale, New York. ISBN 13 978 1-59486-567-1

[4] Gore Al, 2006: Kellemetlen igazság. Göncöl Kiadó, Budapest, ISBN 963918359X

[5] Szarka, László, 2007: Kellemetlen igazság Természet Világa, 138. évfolyam, 4. szám (2007. április), 149. oldal

[6] A Föld Bolygó Nemzetközi Éve Magyar Nemzeti Bizottságának állásfoglalása, 2008: Célok és feladatok. <https://ots.mti.hu/news.asp?view=1&newsid=52459>

- [7] Szarka, László, 2008: Globális kihívások „A Föld Bolygó Nemzetközi Éve” tükrében. In: Globális kihívások, Millenniumi Fejlesztési Célok és Magyarország. ENSZ-Akadémia 2008. Szerkesztette: Gömbös Ervin. Magyar ENSZ Társaság, 2008., pp. 21-34, ISBN 978-963-86322-9-6
- [8] NASA Earth Observatory, 2009: Image of the Day, 21.01.2009
<https://earthobservatory.nasa.gov/IOTD/view.php?id=36699>
- [9] IAGA 11th Scientific Assembly, 2009. www.iaga2009sopron.hu
- [10] Ádám A, Bencze P, Márcz F., Martini D, Sántori G, Szarka L, Verő J, Wessztergom V, Zieger B: Earth electromagnetism. Acta Geod. Geoph. Hung., 40(3-4), 2005, 317-348
- [11] Miskolczi, Ferenc, 2007: Greenhouse effect in semi-transparent planetary atmospheres. Időjárás, 111, 1–40
- [12] Szilávik, János: Fenntartható fejlődés vagy növekedés? Megjelent: Gazdasági növekedés Magyarországon (szerk.: Dombi Ákos). Műegyetemi Kiadó 2005.
- [13] A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia körlevele a teremtett világ védelméről, 2008: Felelősségünk a teremtett világért, Szent István Társulat, Budapest.
<https://www.teremtesvedelem.hu/korlevel/korlevel1>
- [14] Végh László, Szám Dorottya, Hetesi Zsolt, 2008: Híradás a Föld állapotáról. Kairosz Kiadó, Budapest

Természet Világa, 140. évfolyam, 5. szám, 2009. május

<https://www.termvil.hu/>

<https://www.chemonet.hu/TermVil/>